

Dnr 31-2401/09

2009-04-08

Version 1.0

Avdelningen för djurskydd
och hälsa

Vägledning för kontrollmyndigheter m.fl.

Bilaga **Ren**

Fastställt: den 8 april 2009

Innehåll

1. TILLSYN OCH SKÖTSEL.....	3
PERSONALSTYRKA.....	3
DAGLIG TILLSYN	3
HULL	4
ELEKTRISKA STÖTAR.....	4
ÖVERANSTRÄNGNING, AGA OCH DRIVNING	4
2. SJUKA DJUR OCH DOKUMENTATION	5
SJUKA DJUR OCH DOKUMENTATION	5
JOURNALFÖRING AV VETERINÄRBEHANDLINGAR M.M.	5
3. STÄNGSEL OCH UTFORMNING AV HÄGN.....	6
STÄNGSEL OCH UTFORMNING AV HÄGN	6
4. FODER OCH VATTEN	6
FODER OCH VATTEN	6
5. OPERATIVA INGREPP	7
OPERATIVA INGREPP	7
INJEKTIONER	8
HORMONER	8
6. AVEL.....	8
AVEL	8
7. ÖVRIGT.....	9
TÄVLING OCH OFFENTLIG FÖREVISNING	9

1. Tillsyn och skötsel

Personalstyrka

Ren 1. Personalstyrkan är tillräcklig och den har adekvat utbildning/erfarenhet för skötseln av renarna.

Det finns ingen svensk djurskyddsregel som handlar specifikt om personal eller formella kunskapskrav. Dock säger Djurskyddslagens 4 §, första stycket: ”Djur skall hållas och skötas i en god djurmiljö och på ett sådant sätt att det främjar deras hälsa och ger dem möjlighet att bete sig naturligt” samt 3 § första stycket ”Djur ska ges tillräckligt med foder och vatten och tillräcklig tillsyn”.

Ett nej i checklistan på denna punkt bör därför bli aktuellt om det finns överträdelser som indikerar att djurhållaren/personalen uppenbarligen saknar kunskaper om djurhållning och/eller lämplighet att ansvara för djuren samt att personalbemanningen i förhållande till antalet djur/besättningsstorlek/inriktning på en djurhållning är otillräcklig. Det kan exempelvis handla om allvarliga brister i tillsyn och skötsel som t.ex att avmagrade djur och djur som uppvisar rörelsestörningar påträffas i hägnet/ i hjorden på betet.

Kontrollpunkten är tvärvillkor. Se tvärvillkorsmanualen.

Daglig tillsyn

Ren 2. Tillräcklig tillsyn sker av alla renar.

Det är viktigt att tillsynen anpassas efter den djurhållning som bedrivs och sker så grundligt att brister och missförhållanden snabbt upptäcks. Särskild uppmärksamhet ska ägnas tillsynen av djurens hälsa och välbefinnande under dräktighetens senare del, vid kalvningstiden eller när väsentliga förändringar i omständigheterna inträffar.

Under tillskottsutfodringsperiod ska renarna ha tillsyn i samband med den dagliga utfodringen.

Kontrollera:

- Att arbetsrutiner för tillsyn (inkl. beredskap) finns upprättade. Är ansvarsfördelningen för renskötarna tydlig? Finns det rimliga möjligheter att utföra tillsynen så som den beskrivs utifrån djurhållningen i besättningen?
- Att det, då detta är möjligt, finns noteringar om att djur saknas, är skadade eller i dåligt hull och vilka åtgärder som vidtagits.
- När det gäller tillsyn under perioden när stödutfodring inte sker, är det svårare med tillsynen, speciellt då djuren rör sig över stora områden. Djurhållaren/skötaren måste känna till flockens vanor, så att tillsyn kan ske ”på ett för djuren betryggande sätt”.

Kontrollpunkten är ett tvärvillkor. Se tvärvillkorsmanualen.

Hull

Ren 3. Renarnas hull är godtagbart

Kontrollera:

- Att renarna är i gott hull och utan kliniska tecken på sjukdom som t.ex. ökat tårflöde, diarré, tecken på parasitangrepp, rörelsestörningar, ålderssvaghet, beteendestörning och felväxta klövar.

Kommentar: Vinterfällan byts under början av sommaren och renarna kan under denna period ge ett luggslitet intryck. Tecken på parasitangrepp kan vara kraftig avmaging och bulor i hårremmen. Dålig hårrem kan också bero på svält eller kopparbrist.

Under sommar och höst behöver renarna 4-6 gånger mer foder än under vintern, eftersom de ska bygga upp sina muskelreserver. På senhösten ska de se trinda ut för att klara vinterperioden bra.

Elektriska stötar

Ren 4. Kraven avseende utrustning som ger djuren en elektrisk stöt är uppfyllt.

Denna punkt bör inte vara aktuell för renar, men ska ändå ingå vid i en kontroll.

Kontrollera:

- Att utrustning som kan ge djuren elektriska stötar (el-påfösargrindar, elstängsel) inte finns uppmonterade där renarna hålls.

Överansträngning, aga och drivning

Ren 5. Kraven avseende att renar inte får överansträngas, agas eller drivas följs.

Kontrollera:

- Vilka rutiner tillämpas för drivning i olika situationer?
- Att det i en situation då djuren drivs (t ex vid pålastning på fordon, drivning i samband med skiljning) inte sker överansträngning eller aga av djuren och/eller att otillåtna drivningsmetoder, t ex el-påfösare används.
- Att styrelse för sameby i förväg meddelat länsstyrelserna i berörda län tidpunkt och sträcka för planerad helikopterdrivning.
- Hur ¹helikopterdrivningen har genomförts, t. ex: vilka terräng- och snöförhållanden inklusive skare? Vilken tidpunkt på året? Vilka som utför drivningen? Hastighet vid genomförandet av drivningen?

Kommentar: Observera att stress i en drivnings- eller infångningssituation är beroende av flera faktorer, som djurens grad av tamhet, kondition, omgivningens temperatur, snödjup etc. ¹Vid svårare terrängförhållanden kan helikopterdrivning ur djurskyddssynpunkt vara helt olämplig. Helikopterdrivning bör inte ske då skaren inte bär djuren.

2. Sjuka djur och dokumentation

Sjuka djur och dokumentation

Ren 6. Sjuka/skadade renar ges nödvändig vård och behandling.

Kontrollera:

- Att det finns hanteringsfällor som är dimensionerade efter antalet renar som hanteras och att fällorna är lätta att övervaka.
- Att det finns utrustning för avlivning utan dröjsmål av djur som är så sjuka eller skadade att avlivning krävs.
- Att den som hanterar utrustningen har tillräckliga kunskaper för detta.
- Rutiner inkl. medicinsk beredskap för att minimera insatstiden för vård och behandling av akut sjuka renar (larmlista med telefonnummer).
- Vilken veterinär som brukar anlitas.

Kontrollpunkten är ett tvärvillkor. Se tvärvillkorsmanualen.

Journalföring av veterinärbehandlingar m.m.

Ren 7. Det finns journaler för minst 5 år tillbaka över djur som behandlas med karensbelagda läkemedel och antalet dödsfall i besättningen.

Kontrollera:

- Att det finns minst fem års sparad korrekt dokumentation över veterinärmedicinska behandlingar, läkemedelsanvändning och antal djur som hittats döda i flocken.

Främsta syftena med kravet på läkemedelsjournal är livsmedelssäkerhet och djurskydd. Om det påvisas rests substanser av läkemedel i slaktkroppar ska man kunna gå tillbaka och via journalen kontrollera hur och vilket medel som har tillförts enskilda djur eller grupper. Samma sak gäller om det finns misstanke om att djur har felbehandlats.

Journalen behöver innehålla uppgifter om:

- Djurets identitet. Renar är inte individmärkta, men dokumentation av vilka läkemedel som använts på gruppen av djur ska dokumenteras. Gruppens renmärke (öronhack) noteras då.
- Diagnos.
- Läkemedlets dosering.
- Behandlingstidens längd.
- Namnet på den föreskrivande veterinären (veterinärens kodnummer räcker förutsatt att detta går att härleda till rätt namn vid behov).
- Namnet på den som tillfört djuret läkemedel.
- Använda veterinärmedicinska preparat eller annan behandling.
- Behandlingsdatum.
- Karenstid.

Det finns inget lagkrav på att djurhållaren ska använda en viss sorts blankett eller journal, men Jordbruksverket och Livsmedelsverket rekommenderar något av följande alternativ:

- I kronologisk ordning sparade praktikjournaler som veterinärerna lämnar i samband med behandling. Praktikjournalen kan antingen vara en för hand ifylld blankett eller en datorutskrift. Oavsett vilket är det viktigt att uppgifterna i praktikjournalen är läsliga och att journalen sparas i minst fem år. Praktikjournalen måste dessutom kompletteras med journalföring av eventuell uppföljande behandling och andra behandlingar som veterinären inte utför, t.ex. avmaskningar.
- De särskilda sidor för journalföring av läkemedelsbehandling som finns i Jordbruksverkets senaste upplagor av stalljournalen för nötkreatur.

Kontrollpunkten är ett tvärvillkor. Se tvärvillkorsmanualen.

3. Stängsel och utformning av hägn

Stängsel och utformning av hägn

Ren 8. Utrustning i hägn för renar är utformad så att den inte djuren skador eller medför risk för djurens hälsa.

Kontrollera:

- Att stängsel, stöttor och andra förstärkningar i hägn och gårdor är i fullgott skick så att de hägnade djuren inte kan ta sig ut och att hundar och andra vilda djur inte kan ta sig in i hägnet.
- Att stängsel och stängselkonstruktion är sådana att renarna inte skadar sig. Djuren ska lätt kunna upptäcka stängslet.
- Att ²total areal på hägn- och betesfällor bedöms vara tillräcklig.
- Att antalet djur som finns i hägnet står i lämplig proportion till hägnets storlek, terräng och växtlighet.
- Om möjlighet finns att utöka eller byta hägn till renarna om det blir smutsigt/nedtrampat.

Kommentar: ²Om renarna hålls i ett hägn under längre tid (flera veckor) bör det inte finnas fler än ca 100 djur per hektar.

Kontrollpunkten är ett tvärvillkor. Se tvärvillkorsmanualen.

4. Foder och vatten

Foder och vatten

Ren 9. Renarna ges tillräckligt med foder och vatten som är av god kvalitet och anpassat för djurslaget.

Kontrollera vid stödutfodring:

- Att det finns ³flyttbara utfodrings- och vattningsanordningar.
- Att placering av foder direkt på marken undviks och bara sker om marken är frusen, torr och täckt av snö samt att pellets alltid ges i krubbor.
- Att placering och dimensionering av utfodrings- och vattningsanordningar möjliggör för djuren att inta foder och vatten på ett ⁴ lugnt och naturligt sätt.
- Att djuren har tillräckligt utrymme vid utfodringsplatser så att alla djur får plats att äta samtidigt.
- Att det finns tillgång till vatten av god kvalitet.
- Att lagring av fodret sker på ett sådant sätt att det håller en hög hygienisk nivå.
- Hur ofta fodergivan beräknas och justeras.
- Om foder och vatten har analyserats – ta del av analyssvar.

Kommentar: ³ Det är viktigt att kunna flytta utfodringsanordningar för att undvika upptrampning av marken. ⁴ Djuren ska t. ex kunna ha en naturlig kroppsställning då de äter och dricker.

Hö och ensilage ges bäst i höhäck anpassad för ren. Observera att renar som får enbart hö eller ensilage under lång tid kan dö av undernäring.

Det är extra viktig med tillgång till vatten under perioden när det inte finns snö och marken är frusen. Om det inte finns naturlig kalkkälla, kan detta ordnas t.ex. genom manuell vattning i baljor eller uppvärmda vattenkoppar.

Kontrollpunkten är också ett tvärvillkor. Se tvärvillkorsmanualen.

5. Operativa ingrepp

Operativa ingrepp

Ren 10. Operativa ingrepp utförs på ett djurskyddsmässigt acceptabelt sätt.

Kontrollera:

- Att märkning, kastrering och eventuell avhorning görs på ett djurskyddsmässigt acceptabelt sätt och att den som utför ingreppet har tillräcklig kunskap om hur detta ska göras.
- Att märkning med hack i öronen inte sker då utomhustemperaturen understiger -5°C .
- Att horn som sågas av är fejade och alltså inte i bast, d v s de får inte vara täckta av nerv- och blodförsörjd hud.

Kommentar: Observera att djur som förlorar sina horn faller i rang. Hornbärande djur ska alltid transporteras åtskilda från hornlösa djur och då grupperas efter hornstorlek.

Kastrering som utförs av lekman bör ske med burdizzotång.

Kontrollpunkten är också ett tvärvillkor. Se tvärvillkorsmanualen

Injektioner

Ren 11. Kraven som gäller för injektioner är uppfyllda.

Kontrollera:

- Att kraven som gäller för injektioner är uppfyllt.

Kommentar: Renägare som har så kallad delegerad läkemedelsanvändning ska ha genomgått en särskild, s k C15- utbildning.

Hormoner

Ren 12. Hormoner och andra ämnen används endast på tillåtet sätt.

Denna kontrollpunkt kopplas i tvärvillkorssammanhang ihop med hormondirektivet och ska kontrolleras, även om användning vanligtvis inte är aktuellt när det gäller ren.

Kontrollera:

- Hormoner och vissa andra läkemedel får inte ges till djur. Det finns dock undantag från förbudet och en del hormoner får användas vid behandling av fertilitetstörningar samt exempelvis vid brunstsynchronisering. Hormoner och läkemedel som är förbjudna att använda är tyreostatika, trenbolon, zeranol, stilbener, stilbenderivat, ämnen med östrogen, androgen eller gestagen effekt, allytrenbolon och Beta-receptorstimulerande substanser.

Kontrollpunkten är också ett tvärvillkor. Se tvärvillkorsmanualen

6. Avel

Avel

Ren 13. Kravet på att avel inte innebär lidande är uppfyllt.

Kontrollera:

- Att djur med genetiska defekter som kan innebära lidande inte används på ett otillåtet sätt i avelsarbetet.

Kommentar: Vid renskötsel används naturlig parning och då selektionstrycket är relativt hårt i och med den extensiva skötseln, är ärftliga sjukdomar ovanliga. Det förekommer dock missbildningar av bl a käkar och extremiteter, vilka oftast leder till tidiga dödsfall, då kalvarna ej klarar sig. Djur med bukbråck kan dock överleva längre. Dessa djur bör emellertid både av ärftlighets- och djurskyddsskäl slaktas så snart som möjligt.

Kontrollpunkten är också ett tvärvillkor. Se tvärvillkorsmanualen

7. Övrigt

Tävling och offentlig förevisning

Ren 14. Kraven för tävling med ren och offentlig förevisning av ren är uppfyllda.

- Kontrollera: Att kraven i Djurskyddsförordningen (1988:539) gällande tävling och offentlig förevisning är uppfyllda.

Kommentar:

Djur som tränas för eller används vid tävling ska vara fria från skada och sjukdom som kan antas förorsaka lidande och att de prestationskrav som ställs vid träning och tävling ska vara anpassade till det enskilda djurets fysiska och psykiska förmåga. Djuren ska ha genomgått veterinärbesiktning och djurutrymmen anpassade till renarnas behov ska finnas i ordningställda innan djuren kommer till platsen för arrangemanget. Djur får aldrig tvingas utföra handlingar som det inte har fysiologiska och träningsmässiga förutsättningar för och djurens behov av vila ska tillgodoses.

Det är viktigt att renarna är vana vid den utrustning som används.

Ren 15. Kraven för hållande av ren i djurpark är uppfyllda.

Kontrollera:

- Att hägn, utfodringsplatser m.m. uppfyller areal och kvalitetskrav enligt Djurskyddsmyndighetens föreskrifter (DFS 2004:19) om djurhållning i djurparker m.m., saknr L 108

Kommentar: Se i övrigt tillämpbara punkter i vägledningen ovan.